

Slobodan Divjak, direktor Međunarodne filozofske škole Felix Romuliana

DOKLE će SANU nastaviti da srlja u mračni ambis, Svedok 12. februar 2018.

U našoj javnosti postoje dileme u vezi sa pitanjima koja je osnovna svrha SANU i na koji način ona treba da deluje; da li je ona samo skup međusobno nezavisnih intelektualaca ili i institucija koja se javnosti obraća i svojim kolektivno donetim odlukama; treba li ona da bude apolitična ustanova ili je neophodno i da se politički angažuje; i slično.

U liberalno-demokratskim društvima te dileme su, bar u načelu, odavno razrešene. Kod nas, međutim, unutar same Akademije vlada prava konfuzija u pogledu odnosa prema ovim pitanjima, kakvoj je uveliko doprinelo samo njeno rukovodstvo, koje teži da što više otupi kritičku funkciju pomenute ustanove kako se ne bi zameralo vlastima kao vlastima. Vrh te akademije u svojim javnim nastupima ponavlja da je teorijsko i umetničko stvaralaštvo, a ne društvena kritika, glavna svrha SANU, kao da kritika u svojim raznovrsnim oblicima nije unutrašnji, suštinski deo svakog stvaralaštva.

Predsednik naše najviše intelektualne ustanove insistira samo na tome da je Akademija isključivo skup „ukletih individualaca“, kao da je ona, iako definisana kao institucija, oslobođena svakog vida institucionalnog delovanja izraženog u njenim konsenzualno ili većinski prihvaćenim saopštenjima, predlozima i savetima. Ova dva oblika delovanja Akademije – individualni i institucionalni – ne moraju biti ni u kakvoj opreci, pod uslovom da pomenuta saopštenja nisu nametnuta odozgo, već da njima prethodi slobodna rasprava slobodnih pojedinaca, koja svoj završni čin ima u njihovom glasanju o predloženim alternativama. U liberalno-demokratskom društvu nosioci prava su pojedinci kao pojedinci i iz tog primata individualnih prava izvedeno je sve drugo, uključiv i ustavno-pravni poredak takvog društva.

SANU svakako treba da bude apolitična organizacija u smislu njenog neutralnog odnosa prema svim političkim strankama, kako onima na vlasti tako i onima u opoziciji; u tome bi, između ostalog, i trebalo da se ogleda njen autonomni karakter. Stoga ona ne može da neposredno učestvuje u donošenju političkih odluka koje se tiču upravljanja državom. Ali to ni u kojem slučaju ne znači da se ona ne sme angažovati u vidu nepristrasnih teorijskih analiza bitnih društvenih, ekonomskih, pravnih, kulturnih, obrazovnih i drugih problema, čiji su sastavni deo i uslovi za kritiku vlasti od strane građana i njihovih društvenih organizacija, odvojenih od države. Bez takvih oblika društvenog angažmana svaka akademija gubi svoj razlog postojanja.

Primera radi, u definiciji Američke akademije humanističko-filozofskih disciplina i nauka, kao jednog od najstarijih učenih društava u SAD, stoji da je ona posvećena proučavanju ključnih savremenih društvenih, naučnih i intelektualnih problema. Nju su tokom Američke revolucije osnovali Džon Adams, Džon Henkok i drugi koji su dali izuzetan doprinos uspostavljanju novog, državno-teritorijalnog tipa nacije, novog načina vladavine i američkog ustava. U suštini, glavni predmet istraživanja te ustanove bili su *demokratija i pravo* (institucije, individualna prava, vladavina prava, koja podrazumeva nezavisnost sudstva). U svom daljem radu ta ustanova se bavila javnom odbranom samih temelja moderne demokratije i prava te ispostavljanjem predloga za poboljšanje ovih glavnih dimenzija moderne države.

Ove elemente definicije svrhe Američke akademije humanističko-filozofskih disciplina i nauka navodim stoga što je u većini tzv. postkomunističkih zemalja i dan-danas gorući problem uspostavljanje pravne države, koje ne može biti bez podele vlasti, što implicira nezavisno sudstvo. Ne kaže se slučajno da u pravnoj državi sve može imati svoju alternativu osim samih čisto formalnih pravila igre važećih za sve, jer su ona uslov svakog oblika pluralizma: ideološko-političkog, kulturno-tradicijskog, religijskog, teorijskog, medijskog i sličnih. To su pravila koja omogućavaju slobodu individualnog izbora i ograničavaju je u njenom sadržaju: granica pojedinčeve slobode je ista količina slobode svih drugih. Bez njih, odnosno bez adekvatno postavljenog principa legaliteta, svaka vlast, pa i ona koja je legitimna, tj. koja ima većinsku podršku građana, nužno će vladati arbitrarno, slédeći svoje, a ne interese onih koji su je izabrali. Pravna država ne dobija se na tacni; za nju se treba boriti i izboriti. Jedan od bastiona u procesu te borbe treba da bude i Akademija, jer se ona tako, između ostalog, bori i za vlastitu autonomiju: u parlamentarni sistemima, akademija ne može biti oslobođena spoljašnjih političko-ideoloških uticaja na nju bez uspostavljanja autentične pravne države, pošto joj jedino vladavina prava može svojim mehanizmima obezbediti formalno-institucionalna jemstva za njenu autonomiju.

Ako su u SAD i u drugim civilizovanim zemljama, u procesu njihove transformacije u pravnu državu, bitnu ulogu igrale njihove akademije, to treba da važi i za SANU, jer je u Srbiji pravna država još u svom zametku.

Kakav je doprinos SANU kao institucije pod njenim sadašnjim rukovodstvom u procesu uspostavljanja adekvatnog oblika pravne države u našoj zemlji? Praktično nikakav. Štaviše, prema iskazima naših istaknutih pravnika, unutar same SANU donošene su odluke koje nisu obrazlagane pravnom argumentacijom, već principima svishodnosti i „supstancijalne pravde“, dakle principima na koje se pozivalo u totalitarnim režimima koji su gajili prezir prema pravnom formalizmu. Ravnodušan odnos naše akademije kao institucije prema uspostavljanju pravne države ne može se pravdati tezom da akademici kao individualci imaju raznovrsne teorijske i ideološko-političke stavove kojima je nemoguće naći zajednički imenilac, jer je pravna država institucionalni garant svakog pluralizma; kao u osnovi čisto formalna tvorevina, ona je u suštini neutralna u teorijskom i ideološko-političkom pogledu. Svima onima kojima su jednakost svih pred zakonom, individualne i medijske slobode, antikorupcionizam, uređena, demonopolizovovana ekonomija i teritorijalni integritet države na srcu mora da bude u srcu i borba za ustanovljenje pravne države u Srbiji.

Sâm predsednik SANU je u jednoj svojoj nedavnoj izjavi izvršio samokritiku svojih stavova koji povlače za sobom potpunu marginalizaciju institucionalnog delovanja akademije. Naime, on je tom prilikom otprilike rekao kako bi SANU mogla, pošto je „unutrašnji dijalog“ o Kosovu propao, da organizuje „tajni dijalog“ o toj temi u prisustvu predsednika republike, čiji bi krajnji rezultat bio njen predlog za rešenje toga pitanja. Na stranu to što je sintagma „tajni dijalog“ *contradictio in adjecto*, kao i pitanje čemu prisustvo najvišeg predstavnika vlasti na takvoj raspravi; bitniji problem sastoji se u pitanju zašto unutar SANU nije za njegovog mandata organizovana javna rasprava o stanju vladavine prava u Srbiji iz koje bi iznikli zaključci i predlozi u vezi sa tom tematikom.

Odgovor na to pitanje vrlo je jednostavan. Takvu raspravu može da organizuje samo ono rukovodstvo SANU koje ima moralni integritet, a ne takvo koje je sklono onome što se označava kao *Arcana imperii*. U modernom svetu moralni integritet imaju upravo ljudi koji se zalažu za izgradnju onoga što

se na engleskom jeziku naziva *the rule of law* (vladavina prava), a na nemačkom *Rechtsstaat* (pravna država), i koji se ponašaju u skladu sa njihovim načelima.

Kakav može biti moralni kapacitet jednog od potpredsednika SANU, Ljubomira Maksimovića, ako on nikada nije odgovorio na teške optužbe osmoro naših eminentnih istoričara da je, služeći se minhauzenovskim smicalicama, postao akademik sa samo jednom monografijom?! Naime, on je, prema njima, prilikom svakog svog reizbora i izbora u više zvanje, uključiv i zvanje akademika, izjavljivao da će te godine Srpska književna zadruga objaviti njegovu sintezu vizantijske civilizacije, koja nikada nije ugledala svetlost dana. Njemu je do prava i morala stalo kao do „lanjskog snega“. Naravno, treba se zapitati: ko je takvu ličnost predložio na ovo rukovodeće mesto i zbog čega je ostali deo rukovodstva te kuće spreman da sa njim saraduje?

Kad je reč o Vladimiru Kostiću, on ni na koji način nije uverljivo demantovao tvrdnje nekih naših istaknutih teoretičara da je broj njegovih stvarnih autorskih radova daleko manji od broja radova koje je prijavljivao u određenim godinama, posebno u predizornoj i izornoj godini. Ti teoretičari dovode ovo u vezu i sa akademikovom težnjom da prisvaja tuđu intelektualnu svojinu. Tako, primera radi, naš poznati fizičar svetskog glasa, Miodrag Kulić, koji radi u Nemačkoj, ističe: „Predsednik SANU je potpisnik i na radovima sa više autora, ponekad čak i trideset, a njegovo ime utopljeno je u masu drugih... To daje jaku osnovu naučnicima da sumnjaju da je na znatan broj radova ime predsednika SANU upisano u listu autora bez njegovog ličnog doprinosa, i da se tu radi o svesnom prisvajanju tuđe intelektualne svojine... Apelujem na Etički odbor SANU da pokrene disciplinski postupak protiv svoga predsednika, zbog osnovane sumnje za prisvajanje tuđe intelektualne svojine.“ (Sunovrat akademije, sajt Vidovdan)

Na osnovu rečenog, delim mišljenje velikog broja članova naše intelektualne zajednice da jedino novo, moralno nekompromitovano rukovodstvo može našoj akademiji povratiti nekadašnji sjaj institucije koja je predstavljala jedan od glavnih stubova srpskog društva koji analizira sve njegove fundamentalne probleme i sugerise njihova rešenja. U suprotnom će SANU nastaviti da srlja u mračni bezdan – u *Arcana imperii* u kojoj su, umesto teorije, kompetentnosti i odvažnosti izricanja kritičkih sudova, na delu prikrivene interesne kalkulacije i idolopoklonstvo.